

A BÜNTETŐJOGI KÖZVETÍTÉS (MEDIÁCIÓ) JOGELMÉLETE

NAGYPÁL SZABOLCS
egyetemi tanársegéd (ELTE ÁJK)

A mediációnak a magyarországi jogrendszerben jelenlévő jogági változatai közül a büntetőjogi közvetítéssel kiemelt módon is érdemes foglalkozni, mégpedig főként azért, mert e jogágban tekinthető a közvetítés a legelterjedtebb jogintézménynek a gyakorlatban és az elméleti reflexiót tekintve is, és talán itt néz a legnagyobb jövő elé. A büntetőjogi közvetítés legtömörebb meghatározása például a következő lehet: tárgyaláson alapuló megegyezés keresése egy bűncselekmény áldozata és elkövetője között, hozzáértő személy közvetítésével.¹ Mint tágabb vonatkozásról, először a helyreállító igazságszolgáltatási rendszerről szólnunk, majd kísérletet teszünk a közvetítés hármasszertani besorolására; végül pedig a magyar jogi szabályozás egyes sajátosságait vesszük szemügyre.

I. Az igazságszolgáltatási rendszerek

A büntetőjog-tudományban a különböző igazságszolgáltatási rendszerek besorolására és osztályozására általában három kulcsfogalmat alkalmaznak, és ezek alapján megelődő, megtorló és helyreállító igazságszolgáltatási elképzeléseket különböztethetünk meg.²

¹ Szabó Adrienn tömöríti az általa ismertetett könyv meghatározását: SZABÓ ADRIENN: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció (közvetítés) a büntetőügyekben: Recenzió (könyvismertetés és bírálat) Görgényi Iona könyvről. *Ügyészek Lapja (ÜL)* 2007/3, 83.

² Fellegi Borbála a helyreállító igazságszolgáltatás minden területen növekvő jelentőségéről beszél: FELLEGI BORBÁLA: Introduction to Meeting the Challenges of Introducing Victim–Offender Mediation (VOM) in Central and Eastern European (CEE) Countries. In FELLEGI BORBÁLA: *Meeting the Challenges of Introducing Victim–Offender Mediation (VOM) in Central and Eastern European (CEE) Countries*. Leuven, 2005, 1–4. In <http://euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 11.)

1. A megtorló és a megelőző igazságszolgáltatási rendszer

A. A legkorábbi fölfogás, a *megtorló* igazságszolgáltatási rendszer (*retributio*) maga a társadalmi rosszallás kifejezése az elkövető irányában.³ Az igazságszolgáltatás e megtorló elméletében az állam általi megbüntetésnek tehát az a legfőbb szerepe és földadata, hogy minél hatásosabban fejezze ki az elkövető felé a társadalom rosszallását, sőt elítélését az elsősorban maga az állam ellen elkövetett cselekmény miatt.⁴ A társadalom bosszúvágyát ugyanis kizárólag az csillapíthatja le, amennyiben – mindenek érdekében – a társadalomra nézve veszélyes személyeket elzárják.⁵ A bűnből mintegy magától következik a büntetés, és ha megérdemelt és tettarányos, akkor ez az áldozat számára is elegendő gyógyír kell, hogy legyen.⁶ Amíg azonban ezen igyekszik az igazságszolgáltatás, az alatt elmulaszt érdemi párbeszédet folytatni az elkövetővel is, de mindenekelőtt az áldozattal, akinek ez az igazságosság alapján járna is, és aki ezt a legteljesebb mértékben meg is érdemelné. A megtorló igazságszolgáltatás egyik hibája, hogy minden érintettet elszemélytelenít, és bennük futószalag-érzést kelt; márpedig amennyiben a büntetőhatalom (pusztán) megtorlással válaszol a bűncselekmény által keltett viszályra, akkor a föl nem oldott, sőt fokozott viszály tovább károsítja a társadalom kötőszövetét.⁷

B. A *megelőző* igazságszolgáltatási rendszer (*præventio*) a bűnelkövetésnek, illetve a bűnisméltásnak kíván elébe menni, és a büntetést egyfajta eszköznek tekinti arra, hogy visszatartsa a bűnözéstől mind a társadalom tagjait általában, mind pedig az egyes embert különösen is, ezáltal is csökkentve a bűnözést össztársadalmi méretekben. Ennek érdekében a lehetőségek szerint föltárja a bűnelkövetéshez végül elvezető okokat, adottságokat és körülményeket, amelyeket mint enyhítő és súlyosbító körülményeket kell mérlegelni a büntetés kiszabásakor. E nézet szerint tehát a különböző elkövetőkre kiszabott eltérő büntetés testesítheti meg az igazságosságot. Úgy is fogalmazhatunk, hogy míg az általános és a különös elrettentés az elkövető *ellen* lép föl, az általános és a különös megelőzés pedig *érette*, addig a helyreállító szemlélet *vele* kíván megoldást találni.⁸

³ Az elmélet bölcseleti megalapozását egyébként főként Immanuel Kant (1724–1804) és Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) gondolkodása jelenti.

⁴ Fellegi Borbála értékelése szerint a totalitárius államhatalmi berendezkedések a történelem folyamán különösen is szerették a megtorló elméletet: FELLEGI BORBÁLA: The Main Challenges of Restorative Justice in Central and Eastern European (CEE) Countries. In FELLEGI i. m. 67–68. In <http://euforumj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 11.)

⁵ Vigh József is beszél a bosszúvágyról a megtorlás esetében: VIGH JÓZSEF: A kárhelyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás. *Magyar Jog (MJ): A Magyar Jogász Egylet (MJE) Folyóirata* 1998/6, 328.

⁶ Kiss Anna utal bűn és büntetés vallásbölcseleti szempontjaira könyvismertetésében: KISS ANNA: Mediáció a büntetőeljárásban. Gondolatok Barabás Andrea Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában című könyvéről. *MJ* 2005/4, 243.

⁷ Gönczöl Katalin világít rá a kialakult viszályrendszerek tágabb összefüggéseire: GÖNCZÖL KATALIN: A szolgáltatott igazság. *Élet és Irodalom (ÉS)* 2005/40. In <http://www.es.hu/index.php?view=doc;11605>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁸ Nils Christie a helyreállító igazságszolgáltatás mellett érvelve megsemmisítő bírálatát nyújtja az általános megelőzés elméletének: CHRISTIE NILS: *A fájdalom korlátai*. Budapest, 1991, 54–65.

2. A helyreállító igazságszolgáltatási rendszer

A helyreállító igazságszolgáltatási rendszer és szemlélet (*restoratio, restitutio*) tehát azon átfogó „ernyőbölcsélet”, amelyről a továbbiakban bővebben kívánunk beszélni. Fontos megjegyeznünk, hogy egy egészségesen működő rendszerben nyilván mindhárom szempontra szükség van: (a „tűzoltás” helyett) a megelőzésről nem szabad egyetlen igazságszolgáltatásnak sem lemondania, a megtorlásról pedig fokozatosan át kell helyeznie a súlypontját a helyreállításra, anélkül azonban, hogy a társadalmi helytelenítés és az erkölcsi elítélés határozott kifejezését teljesen föladná.⁹ A megtorló elképzelésnek is egyre inkább igyekeznie kell építő és emberhez méltó módon biztosítani a vezeklést és a bűnhődést. A bűncselekményre adandó válasz kialakítása során fontos a cselekmény érzelmi és anyagi következményeinek föltárása, majd az érintettek (elsősorban az áldozat, majd az elkövető, a hozzátartozók és a közösségeik) bevonása, bölcsességük kiaknázása, szükségleteiknek pedig figyelembevétel. Érdekes módon, egy fölmérés, noha az áldozati oldalon a vallásos embereket elfogadóbbnak találta a nem vallásosoknál a másik, megtévedt ember és egyáltalán a helyreállító igazságszolgáltatás célkitűzései irányában, a terhelti oldalon mégsem mutatott ki jelentős összefüggést a vallásosság és a megbánás között.¹⁰

A helyreállító gondolat újra személyként tekint az igazságszolgáltatási rendszerbe került emberekre, amikor személyközi viszályként kezeli a kérdéses bűncselekményt, és szükség esetén akár közvetítőt is igénybe véve segíti őket abban, hogy magukra is személyként nézzenek.¹¹ Az elkövető tevékenyen felelősséget vállal a tettéért például úgy is, hogy önkéntes följánlásokat tesz. Ezáltal nemcsak a kártalanítás, hanem a nevelés, illetve az átalakítás és az átalakulás föladata is megvalósul; az állam mint a nevelést végző szülő vagy tanár jelenik meg ilyenkor; a megelőzés ugyanakkor nem elsődleges cél, hanem egy nagyon is valószínű hozadék és mellékhatás. A közvetítés helyreállító vonatkozásának kulcsértékei, amelyeket az egyéniesített és személyre szabott tisztelet, az igazság és az őszinteség alapfogalmai kapcsolnak össze, elsősorban is a következők:¹² a bevonódás, a döntéshozás, a felelőség fölébresztése és a felelőségvállalás, a helyreállítás, a biztonságteremtés, a gyógyítás (és a gyógyulás), a megtisztítás (és a megtisztulás), valamint a visszafogadás erényei.¹³ A legfontosabb azonban, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás az érintettek közötti párbeszédet kívánja

⁹ Fellegi Borbála szerint gyakori például, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás néhány elemét beépítik a megtorló és megelőző rendszerbe: FELLEGI BORBÁLA: Summary and Conclusions in Restorative Justice in Central and Eastern European (CEE) Countries. In FELLEGI i. m. 166. In <http://euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 11.)

¹⁰ Fölmérésében Barabás Andrea Tünde kérdezett rá a vallásosság és a helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatos hozzáállások egyes összefüggéseire: BARABÁS ANDREA TÜNDE: A (büntetőjogi) mediáció esélyei Magyarországon egy empirikus vizsgálat tükrében. In IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztika Tanulmányok XXXIII.* Budapest, 1996, 152., 154.

¹¹ Ligeti Katalin beszél az elszemélytelenedésről: LIGETI KATALIN: A humánus büntetés. *Élet és Irodalom* 2005/44. In <http://www.es.hu/kereses/szerzo/LIGETI%20KATALIN>. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

¹² Vigh József emeli ki írásában az igazság és az őszinteség erkölcstani kulcsértékeit: VIGH JÓZSEF: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. In KERESZI KLÁRA (szerk.): *A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében.* Budapest, 2006, 18.

beindítani, elősegíteni és fölvirágoztatni össztársadalmi méretekben: a párbeszédsegítés leghatékonyabb ismert eszköze pedig a közvetítés.¹⁴

A helyreállító igazságszolgáltatás, és azon belül a közvetítés főként olyan esetekben mutakozhatik rendkívül célszerűnek és megfelelőnek, mintegy alapvető módszernek, amikor a szembenálló feleknek a közeli vagy éppen távoli jövőben egyébként is szoros vagy kevésbé szoros kapcsolatban kellene lenniük, és abban akarnak vagy kénytelenek maradni egymással, merthogy *közeli ismerősök*, például hozzátartozók, szomszédok, munkatársak vagy egyazon közösséghez tartoznak.¹⁵ Itt tehát a megbántott közösséggel szembeni kiengesztelődésre is elengedhetetlenül szükség van, sőt a résztvevő felek ekkor akár minőségileg és színvonalában új, letisztultabb viszonyba is kerülhetnek az eljárás segítségével.¹⁶ Hozzátartozók között, egy családon belül különösen kényes egy büntetőügy. A felek között általában jelentős szerkezeti viszály is fönáll, mert eltérő az érdekérvényesítő képességük, az anyagi források fölötti rendelkezésük, és eltérő a testi erejük is.¹⁷ Ráadásul ilyenkor mindig egy kapcsolatrendszer bonyolult szövedékét hasítja meg egy bűncselekmény, és mire eljárásra kerül a sor, két eset lehetséges: vagy időközben már megbocsátottak egymásnak a felek, mert egy nem komoly viszály alkotja az adott tett hátterét, illetve az eredeti ellentét már kihűlt, lecsillapodtak az indulatok; vagy pedig éppen ellenkezőleg: egy hosszú évek óta elmergesedett helyzetben az utolsó csöppet jelenti a pohárban a büntény.¹⁸ Így vagy úgy, a

¹³ Törzs Edit és Schweighardt Zsannet ragadja meg e hét értékben a közvetítés hátterét: SCHWEIGHARDT ZSANNET – TÖRZS EDIT: Kritikai kérdések a helyreállító igazságszolgáltatásban: A Howard Zehr és Barb Toews által szerkesztett tanulmánykötet (New York, 2004) ismertetése. *Themis: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Elektronikus Folyóirata* 2008/2, 59. In <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202008.%20December.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 11.)

¹⁴ A párbeszédet sorolja föl Kőműves Ágnes is a helyreállító rendszer célkitűzéseinek koronájaként: KŐMŰVES ÁGNES: Konfliktuskezelés: A helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatos attitűdök. In HERCZOG MÁRIA (szerk.): *A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban*. Budapest, 2008, 224.

¹⁵ Lencsés Károly ismerteti Kutacs Mária és Lovas Zsuzsanna meglátásait a tárgykörben: LENCSES KÁROLY: Mediáció helyett meditációra jelentkeznek: Beszélgetés Kutacs Máriával és Lovas Zsuzsannával. *Népszabadság (NSz)* 2005. december 18. In <http://nol.hu/archivum/archiv-388068>. (A kutatás ideje: 2010. november 26.)

¹⁶ A közösségi kiengesztelődésre például Póka Rita hívja föl a figyelmet: PÓKA RITA: A (büntetőjogi) mediáció bevezetésével kapcsolatos javaslatok: Észrevétel az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) 2005. április 26-án Görgényi Ilona, Gyórfi Éva, Hatvani Erzsébet, Herczog Mária, Kerezsi Klára, Róth Erika, Király Tibor, Opóczy László és Vigh József részvételével megtartott és az *Ügyészek Lapja* 2005/3. számában megjelent kerekasztal-beszélgetés összefoglalójához, avagy újabb gondolatok a mediációról. *Ügyészek Lapja (ÜL)* 2005/4, 32.

¹⁷ Kertész Tibor beszél írásában a szerkezeti eltolódásról és a torzulásról a családon belüli közvetítés föladata esetében: KERTÉSZ TIBOR: Tanulságok, módszertani kérdések és következtetések: dinamikai elemek, nehézs szereplők és közléscsere a közvetítésben. In KERTÉSZ TIBOR: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései: Válogatott esettanulmányok*. Budapest, 2008, 149.

¹⁸ Az alábbi kiadvány részletezi a családon belüli közvetítés jellemzőit: ÁRKINÉ ERŐS RITA – BAK ZOLTÁNNÉ – BÍRÓ BALÁZS – ILLÉS VERONIKA – KOVÁCS KRISZTINA – PÓLI RÓBERT – SEBESTYÉN GABRIELLA – SCHISZLER ZSOLT – SIPOS ISTVÁNNÉ – SITKEI ZOLTÁN – SZIKORA ISTVÁN – VIRÁGHNÉ VÉGVÁRI ÁGOTA: Büntetőügyi mediáció a családon belül. In KERTÉSZ (szerk.): i. m. 8. In http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 12.)

viszonyrendszer tisztázása szükséges mindkét esetben, anélkül persze, hogy az elfeledni kívánt múltban vájkálnának és föltépnék a régi sebeket; mindegyre pedig a közvetítés mutatkozik a legmegfelelőbb módszernek. Hasonlóképpen, amennyiben a közvetlen társas élet egyéb színterein történik bűncselekmény, szintén sajátos eljárásra van szükség, hiszen a felek rendszeres kapcsolatban voltak, akár nap mint nap is látták egymást, ezért mélyebben, személyesebben és közelebbről érinti őket az ügy (és nemcsak az áldozatot, hanem az elkövetőt is).¹⁹ Ezek igazi húsba vágó ügyek mindkettőjük számára, és nem tudnak egyszerűen kilépni a kapcsolatból, szükség van tehát a háttérrel adó viszály kezelésére is.

A helyreállító, kárhelyreállító vagy jóvátételi (resztoratív) igazságszolgáltatás többfajta latin és magyar elnevezésével kapcsolatban annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy nem pusztán visszaállítani vagy helyreállítani lehet az eredeti állapotot (a római jogban ez volt az *in integrum restitutio*), és nem csupán kiegyenlíteni lehet a megzavart jogrendet és jogbékét, hanem a bizalomvesztés után a felek közötti bizalom helyreállításával eszményi esetben akár jelentős minőségi javulást is hozhat egy közvetítéssel segített és támogatott viszálykezelés. A közléscsere új csatornáit megnyitójának és egyben „csatornatisztítójának”, az emberek közötti közvetítőnek a munkája és hivatása ekképpen a segítő szakmák között is az egyik legszebbiknek kellene, hogy számítson. A közvetítő szerepe tehát nemcsak a párbeszéd kereteinek megvonása (statikus cél), hanem a folyamat mederben tartása, illetve sínre tétele is (dinamikus cél). A jó közvetítő helyzetbe hozza a feleket, amelyben azután már ők maguk tudnak párbeszédet folytatni és megállapodni.²⁰ A helyreállító és *részvételi* igazságszolgáltatás²¹ tehát nem pusztán a tulajdont, a sérülést, a biztonságérzetet, a méltóságot, az összhangot, a részvételi demokráciát, a társadalmi támogatás érzését, az egyenlőségeket, illetve az áldozat, az elkövető és a közösség egyensúlyát állíthatja helyre.²² A magunk részéről a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmát inkább olyan értelemben használjuk, mint a felek közötti *párbeszédet helyreállító* igazságszolgáltatást.²³

¹⁹ A társas környezeti viszályok sajátosságairól beszél a következő kötet: ÁRKINÉ ERŐS RITA – BAK ZOLTÁNNÉ – BIRÓ BALÁZS – ILLÉS VERONIKA – KOVÁCS KRISZTINA – PÓLI RÓBERT – SEBESTYÉN GABRIELLA – SCHISZLER ZSOLT – SIPOS ISTVÁNNÉ – SITKEI ZOLTÁN – SZIKORA ISTVÁN – VIRÁGHNÉ VÉGVÁRI ÁGOTA: Büntetőügyi mediáció a közvetlen társas környezet egyéb színterein. In KERTÉSZ (szerk.) i. m. 30. In http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 12.)

²⁰ Lencsés Károly írásában a helyzetbe hozásról Kutacs Mária egyik gondolatát idézi: LENCSÉS KÁROLY: (Polgári jogi) Mediáció: még csak lehetőség? Kutacs Mária és Herbai István gondolatai. *Népszabadság* 2003. október 25. In <http://nol.hu/archivum/archiv-132342>. (A kutatás ideje: 2010. november 27.)

²¹ A neves norvég büntetőjogász, Nils Christie kifejezése a részvételi igazságszolgáltatás fogalma, amelyet a következő művének utolsó előtti fejezetében fejt ki: CHRISTIE NILS: *Limits to Pain*. Oxford, 1981, 144–183.

²² Bárd Petra remekül összefoglalja a helyreállítás lehetséges irányait és értelmezéseit: BÁRD PETRA: Helyreállító igazságszolgáltatás: fogalma, fajtái, kivételei, jogalapja és helye a jogrendszerben, nemzetközi követelményrendszere és jövője. In KERESZI KLÁRA – BORBÍRÓ ANDREA (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Budapest, 2009, 196–198.

²³ A vonatkozó szakirodalomban például Gyengéné Nagy Márta is használja írásában e kifejező képet, amikor arról ír, hogy a közvetítés helyreállítja a párbeszédet: GYENGÉNÉ NAGY MÁRTA: (Családjogi) Mediáció az igazságszolgáltatásban. *Magyar Jog* 2009/11, 683.

Márpedig ilyen értelemben ekkor már nem a vizsály előtti állapot visszaállításával állunk szemben, hanem a „paradicsomi”, eredeti, eredendő állapot helyreállításával, ahogy azt a párbeszéd által fölállított magas erkölcsi mércék meg is követelik és el is várják a résztvevő felektől és persze minden embertől.

II. A büntetőjogi közvetítés rendszertani besorolása

A közvetítésről mint a helyreállító igazságszolgáltatás egyik legnagyobb hatású jogintézményről számos rendszertani besorolás szerint olvashatunk és hallhatunk a bűnügytudományi (büntetőjogi, büntető eljárásjogi, kriminológiai és kriminalisztikai) szakirodalomban, illetve a jogászai szakmai párbeszéd során. E sokszínűségben föltáruló megközelítésrendszer akkor nyeri el igazán a jelentőségét, amikor belátjuk azt, hogy egy szerző, illetve jogalkalmazó szemléletét alapvető módon befolyásolja, sőt tulajdonképpen meghatározza az, hogy pontosan milyen besorolás szerint vizsgálja a közvetítést, azt milyen magasabb eszme vagy cél egyik eszközének vagy megnyilvánulásának tekinti.

1. A büntetőjogi közvetítés mint az elterelés és a börtönnépesség csökkentésének eszköze

A. Az egyik, gyakran hallott és olvasott megközelítés mindenekelőtt a bírósági vagy büntetőútról *elterelés* (*diversio, diversificatio*) egyik eszközeként tekint a közvetítésre, különösen is amennyiben az ügyészi szakban történik, ám kisebb mértékben akkor is, ha a bírói szakban kerül rá végül sor.²⁴ Költséghaszon-elemzési szempont lehet ugyanis az állam számára, hogy a bűnözés kezelésére fordított költségek lehetőleg ne haladják meg a bűnözéssel okozott kár mértékét.²⁵ Ekkor a közvetítés pergazdaságossági és pertakarékossági szűrőszerepet is betölt a megelőzés szempontjából hatékonytalannak, sőt hatástalannak tekintett peres eljárás előtt, csökkentve az ügyszámot és tehermentesítve a bírósági szervezetrendszert;²⁶ hogy ezáltal is érvényesülhessen a római jog elv: *minima non curat praetor* (vagyis hogy jelentéktelen ügyekben nem ítél a bíró). A közvetítés tehát ilyenkor elterelést jelent a bírósági útról; a közvetítés és a bírósági eljárás párhuzamossága ugyanis a főszabály szerint kölcsönösen

²⁴ Farkas Ákos az egyetértésen alapuló elemeket tekinti át, és az előzetes eljárás során az egyik eszköznek a közvetítést tartja, mielőtt rátérne az angolszász jogrendszerekben szokásos vádalku intézményére: FARKAS ÁKOS: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban: A vádalku intézménye. *Magyar Jog* 1992/8, 507.

²⁵ Schweighardt Zsanett emeli ki a költségek nyomán várható hasznok áttekintésének szempontját a bűnüldözés során: SCHWEIGHARDT ZSANETT: Az áldozatokkal foglalkozás a büntető igazságszolgáltatásban végbemenő paradigmaváltás tükrében. *Themis* 2005/2, 98. In <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202005.%20December.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 13.)

²⁶ Schweighardt Zsanett kifejezése a 'szűrőszerep': SCHWEIGHARDT ZSANETT: Az áldozatokkal foglalkozás a büntető igazságszolgáltatásban végbemenő paradigmaváltás tükrében. *Themis* 2008/1, 62. In <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/Kiadvanyok/elektronikus/themis/Themis%20-%202008.%20Junius.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 10.)

kizárják egymást. Ilyeténképpen a közvetítés jelentős mértékben egyszerűsítheti az igazságügy szereplőinek munkáját.²⁷

A teljes elterelés természetesen kizárólag akkor valósulhatna meg, amennyiben már maga a rendőrség is jogosult volna közvetítői eljárásra utalni, még az ügyészi szak előtt, ahogy ez bizonyos angolszász jogrendszerektől nem is idegen. A társadalom érdekeiben is szükségessé válhatik az elterelés, hiszen a bűnözés, a bűnözői önkép és azonoságtudat annál inkább rögzül, minél beljebb kerül az elkövető a büntető igazságszolgáltatás szövevényes rendszerébe, ahol természetesen mindvégig gyanúsítottként, terheltként, majd elkövetőként tekintenek rá és bánnak vele.²⁸ Természetesen a büntetés-végrehajtás alatti közvetítést (amely a magyar jogból egyelőre lényegében vagy hivatalos alakban hiányzik) semmiképpen sem tekinthetjük elterelésnek, hiszen ekkor már túl vagyunk azon, hogy az ügyet végigfuttassuk az igazságszolgáltatási rendszer csatornáin, és már a kimeneti szakasznál járunk.²⁹ Az elterelés más szóba jöhető módszerei és fajtái lehetnek például a pénzbírság, a közérdekű munka, vagy éppen a próbára bocsátás, ez utóbbi esetleg pártfogó felügyelettel is kiegészítve.³⁰

B. Amikor a bűnözés rendszerváltását követnie kellett a bűnüldözés rendszerváltásának, a jogintézmény honi bevezetése előtt még olyan vélemények is voltak, hogy az nemigen illeszthető be a hazai büntető jogalkalmazásba, minthogy – angolszász (*common law*) eredetű és ihletésű jogintézmény lévén – alapvetően idegen a magyar (szárazföldi, kontinentális) jogrendszerrel, és megfelelő eszmetörténeti háttére sincs.³¹ A közvetítés gyakorlata ráadásul sok angolszász jogrendszerű vidéken a jog árnyékában, egyfajta jogszabályi légüres térben fejlődött ki. A közvetítés ugyanakkor mégis tárgyalható a jóléti büntetőpolitika válsága nyomán a börtöntelítettség, a túlzúsúfolttság, vagyis a túlbúrjázó *börtönnépesség csökkentésére* irányuló állami büntetőpolitika meghatározott részeként is, mint annak egyik hatékonynak tűnő eszköze.

²⁷ Iványi Klára foglalja össze az ezzel kapcsolatos kutatás tapasztalatait: IVÁNYI KLÁRA: Összefoglalás: A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység magyarországi bevezetését vizsgáló kutatás tapasztalatai. In IVÁNYI KLÁRA (szerk.): *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, 2008, 223. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

²⁸ Hans-Joachim Schneider mutat rá e fontos összefüggésre: SCHNEIDER HANS-JOACHIM: Jóváétel büntetés helyett: (Büntetőjogi) Békéltetés a tettes, az áldozat és a társadalom között. In *Kriminológiai és Kriminálisztika Évkönyv (KKÉ)*. Budapest, 1993, 166.

²⁹ Fakó Edit irásában az osztrák büntetőrendszer tekintetében tárgyalja ezen elterelési lehetőségeket, különös tekintettel a bíróságon kívüli megegyezésre: FAKÓ EDIT: A diverzió új térhódítása Európában: diverzió az osztrák büntetőeljárásban. *Magyar Jog* 2003/2, 99–100.

³⁰ Hochman Ágnes szintén az osztrák büntetőjogi rendszert dicséri, és az ő elemzésének középpontjában a fiatalokú elkövetők próbára bocsátásának kérdése áll: HOCHMAN ÁGNES: Variations on Probation Order in the History of Juvenile Penal Law: Scarf and Scales. In NAGYPÁL SZABOLCS – BLOCKSOME REBECCA – ŠAJDA PETER (szerk.): *Medi(t)ations, (Re)conciliation: Conflict Resolutions and European Integration*. Pozsony (Bratislava), 2004, 70–74. In <http://www.koed.hu/medit/agnes.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

³¹ Mások mellett például Kiss Anna is hangsúlyozta a fönntartásait: KISS ANNA: Mediáció a büntetőeljárásban. In JACSÓ JUDIT (szerk.): *Bizalom – társadalom – bűnözés: Az ötödik Országos Kriminológiai Vándorgyűlés (Szeged, 2005. október 6–7.)*. Miskolc, 2006, 258.

A kétnyomtávú³² avagy kettős nyomtávú³³ büntetőpolitika erejét és alkalmazott módszereit tekintve jelentősen eltérő eszközrendszert használ egyrészt a kis- és közepes társadalmi veszélyességű, másrészt pedig a súlyos bűncselekményekkel szemben; és az előbbieket kezelésére szolgáló egyik eszköz lehet a közvetítés alkalmazása. Ilyeténképpen, a közvetítés a szabadságelvonással nem járó büntetőjogi jogkövetkezmények körébe illeszkedik.³⁴ E megoldásra több vonatkozó vizsgálat és fölmérés szerint is az összes érintett rendkívül nyitott lenne.³⁵

Mind az elterelésnek, mind a börtönépesség csökkentésének különös jelentősége van a *fiatalkorú* bűnelkövetők esetében. A különböző újszerű és addig nem ismert jogintézmények bevezetését kísérleti jelleggel általában a fiatalkorúakon (és emellett esetleg még a fiatal felnőtteken, vagyis a tizennyolc és huszonegy év közötti elkövetői csoportokon) szokás kezdeni világszerte, tehát nemcsak hazánkban.³⁶ Ennek ellenére Magyarországon a felnőttek és a fiatalkorúak büntetőügyeiben a közvetítés jogintézményét végül egyszerre vezették be. A közvetítés esetében a fiatalkorú terhelteket is bevonó közvetítés ellen például azon az alapon lehet esetleg érvelni, sőt azt egyenesen ellenjavalltnak tekinteni, hogy ezen eljárás esetén egy teljes felelősségvállalást igénylő, az ember elevenébe vágó párbeszéd lehetősége nyílik meg a bűnelkövető előtt, márpedig nem teljesen bizonyos, hogy ő erre már lelkiileg és más egyéb tekintetben is alkalmas és érett. Hiszen sem a személyiségfejlődése nem zárult még le teljesen ekkor, sem pedig a társadalmi lét elsajátítása, a szocializáció nem ment még végbe az esetében. A fiatalkorúak rendszerint túlbecsülik a helyzetfölmérési képességüket, emellett alulbecsülik a lehetséges káros következményeket, és általában nem elegendő és nem is teljes körű tájékozódás alapján hoznak fontos döntéseket.³⁷ Számukra fokozottabban meghatározó a háttérközösséghez, vagyis jellegzetesen a kortárs

³² Kerezi Klára és Borbíró Andrea fejti ki a kétnyomtávú büntetőpolitika mibenlétét: KEREZI KLÁRA – BORBÍRÓ ANDREA: Előszó a büntetőpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyvéhez. In KEREZI – BORBÍRÓ i. m. 3.

³³ Egy másik helyütt Borbíró Andrea inkább a 'kettős nyomtávú büntetőpolitika' elnevezést részesíti előnyben: BORBÍRÓ ANDREA: Elméleti alapok: kriminálpolitika, bűnmegelőzés és helyreállító igazságszolgáltatás: Bevezetés. In KEREZI–BORBÍRÓ i. m. 15.

³⁴ Kerezi Klára sorolja be írásában többek között e sajátos halmazba a közvetítést: KEREZI KLÁRA: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Büntetőjogi Kodifikáció (BjK)*. 2001, 20.

³⁵ Barabás Andrea Tünde a kötetben is ismertet egy ilyen vonatkozó fölmérést: BARABÁS ANDREA TÜNDE: A tettes–áldozat-egyezség (TÁE) lehetőségei Magyarországon. In BARABÁS ANDREA TÜNDE: *Börtön helyett egyezség? (Büntetőjogi) mediáció és más alternatív szankciók Európában*. Budapest, 2004, 155–174.

³⁶ A következő tanulmány foglalja össze a fiatalkorúakkal folyó közvetítés módszertani sajátosságait: ÁRKINÉ ERŐS RITA – BAK ZOLTÁNNÉ – BÍRÓ BALÁZS – ILLÉS VERONIKA – KOVÁCS KRISZTINA – PÓLI RÓBERT – SEBESTYÉN GABRIELLA – SCHISZLER ZSOLT – SIPOS ISTVÁNNÉ – SITKEI ZOLTÁN – SZIKORA ISTVÁN – VIRÁGHNÉ VÉGVÁRI ÁGOTA: Büntetőügyi mediáció fiatalkorúakkal. In KERTÉSZ (szerk.) i. m. 57–81. In http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 12.)

³⁷ Kerezi Klára jellemzi ekként írásában a fiatalkorú embereket, azon belül is különösen a fiatalkorú bűnelkövetők csoportját: KEREZI KLÁRA: Gyermek- és fiatalkori bűnözés: Bevezetés. In KEREZI – BORBÍRÓ i. m. 241.

csoporthoz tartozás, illetve a csoportszellem érzésének átélése. Más szempontból viszont pont az lehet megtisztelő a fiatalember számára, hogy a sajátos, rendhagyó eljárás során őt emberszámba veszik, teljes mértékben felnőttként kezelik, a maga urának tekintik, és ezáltal erkölcsi hitelt előlegeznek és nyújtanak neki.³⁸

2. A büntetőjogi közvetítés mint az áldozatvédelem eszköze

Másodszor, *áldozatvédelmi* vagy áldozattani (viktimológiai) szempontból is közelíthetünk a közvetítés jogintézménye felé: ekkor a sértett ember megfelelő módon komolyanvételének és valódi résztvevővé emelésének egyik eszközeként tekinthetünk a módszerre, amely éppen arra hivatott, hogy a sértett érdekérvényesítése minél teljesebb legyen.³⁹ Ehelyütt csak utalunk arra az ezzel kapcsolatban fölmerülő tényre és nehézségre, hogy a büntetőtudományban az áldozat és a sértett fogalma nem föltétlenül és nem minden esetben esik egybe, az előbbi ugyanis egy jóval tágabb fogalomkörre vonatkozik.

Nemzetközi jogtörténeti megközelítésben, az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) 1985-ben fogadott el egy vonatkozó nyilatkozatot az igazságszolgáltatás alapelveiről a bűncselekmények és a hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban. Az Európa Tanács (ET) szintén 1985-ben hagyta jóvá ajánlását az áldozatok büntetőjogi és büntető eljárásjogi jogállásáról. 1987-ben pedig az Európa Tanács (ET) ajánlást fogalmazott meg a tagállamok felé az áldozatoknak nyújtandó segítségről és az áldozattá válás megelőzéséről is. Kifejezetten a közvetítés alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben fogadott el ajánlást az Európa Tanács (ET) 1999-ben.⁴⁰ Végül, a sértett büntetőeljárásbéli jogállásáról 2001-ben szavazott meg egy kerethatározatot az Európai Unió (EU) Tanácsa.⁴¹

Az ezeken alapuló, a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló *2005. évi CXXXV. törvény* pedig hazánkban az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ), az Európa Tanács (ET), valamint az Európai Unió (EU) említett irányelveinek megfelelően szabályozta az áldozatvédelem magyarországi megvalósulását.⁴² E jogszabály szerint a bűncselekmények áldozatainak egyik alapvető bün-

³⁸ CSEMÁNÉ VÁRADI ERIKA a hátrányokat és az előnyöket is igyekszik számba venni: CSEMÁNÉ VÁRADI ERIKA: Konfliktusförlődés a fiatalokúakkal szembeni büntető igazságszolgáltatásban. In JACSÓ (szerk.) i. m. 272–273.

³⁹ Kiss Anna beszél a sértetti jogok és köteleességek átrendezéséről: KISS ANNA: Új szemlélet a büntető-eljárásban: A sértett megváltozott szerepe és a helyreállító igazságszolgáltatási alakzatok megjelenése. In BORBÍRÓ-KISS-VELEZ-GARAMI (szerk.) i. m. 69.

⁴⁰ Az Európa Tanács (ET) 1999-es ajánlása Fellegi Borbála fordításában magyarul is olvasható: EURÓPA TANÁCS MINISZTERI BIZOTTSÁGA: Ajánlás (R(99)19) a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben (ford. FELLEGI Borbála). In BARABÁS (2004) i. m. 221–227.

⁴¹ Fellegi Borbála a magyar jogrendszerre gyakorolt nemzetközi hatások között kiemelten foglalkozik az áldozatvédelmi szemponttal: FELLEGI BORBÁLA: State of Affairs of Restorative Justice in Eleven Central and Eastern European (CEE) Countries: Albania, Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Hungary, Moldova, Poland, Romania, Russia, Slovenia and Ukraine. In FELLEGI i. m. 32. In <http://euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 11.)

⁴² A magyarországi áldozatvédelmet megalapozó törvény a következő: *2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről*. In http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/2005_evi_cxxxv_tv.doc. (A kutatás ideje: 2010. november 10.)

tetőeljárásbéli joga, hogy szükség és igény esetén választható közvetítő eljárás álljon a rendelkezésükre, mégpedig az eljárás során megengedő, kötelezően mérlegelendő vagy kötelezően elrendelendő szabályozással; illetve, hogy az ilyen módon létrejött, a felek egyetértésén alapuló megállapodást a büntetőeljárásban érdemben figyelembe is lehessen venni.

A jelenlegi föllállás szerint a sértett az igazságszolgáltatás peremére szorult (marginálizálódott), természetjogi megalapozottságú főszereplőből csupán a mellékszereplők egyikévé vált, mindössze a tanúk egyikének számít (ráadásul egy meglehetősen gyöngye tanúnak), és úgy is kezelik őt a büntetőeljárás során, ami sok esetben hozzájárulhat a *másodlagos áldozattá váláshoz*. Ez azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatási rendszer – ahelyett, hogy segítene a bűncselekménnyel okozott lelki és érzelmi károk enyhítésében (például fájdalomdíjjal), vagy egyenesen azok fölszámolásában – éppen hogy ráerősít az áldozati szerepre, és fokozza annak káros és lehetőség szerint elkerülendő hatásait. Ráadásul, amikor a tettes beismerésben van, a sértettre mint tanúra a főtárgyalás során igazából már nincs is szükség. Az áldozatnak egyedül akkor van jelentősebb szerepe, amennyiben magánvádas vagy pótmagánvádas eljárásról van szó, ekkor ugyanis mintegy egyesülnek a vádlói és a sértetti jogok.⁴³ Mindez annak ellenére így van, hogy a közösségbarát áldozatsegítésnek pontosan az lenne a föladata, hogy a méltányosság és a társadalmi közösségvállalás (szolidaritás) alapján segítséget nyújtson mindazoknak, akiket a bűncselekményekkel szemben megvédeni előzőleg nem tudott, különös tekintettel arra, hogy az *ismételt áldozattá válás* esélye valamivel nagyobb, mint az előszöri viktimizálódásé.⁴⁴

A *sértettsegítő* igazságszolgáltatási rendszer elismeri az illető sértetti mivoltát (sértettséget), fájdalmát és kárát, módot ad a haragjának, a félelmének, az aggodásának, a bosszúságának és az egyéb romboló érzelmeinek kifejezésére és ezáltal csökkentésére.⁴⁵ Ezáltal nemcsak a másodlagos áldozattá válás (vagyis amikor a hatóságok nemkívánatos módon viszonyulnak az áldozathoz, újra és újra rögzítve áldozati mivoltát) legkülönfélébb ártalmaitól és mellékhatásaitól igyekezik őt minél inkább megóvni és megvédelmezni, hanem arra is lehetőséget ad, hogy a történeteket megeméssze és földolgozza azáltal, hogy szavakat talál rá és azt pontosan megfogalmazza.⁴⁶ Az áldozatnak ugyanis joga van arra, hogy az elkövetővel megkíséreljen párbeszédet kialakítani,

⁴³ Tóth Mihály szemléletes megfogalmazását Törzs Edit idézi a tanulmányában: TÖRZS EDIT: Ki mit közvetít? Jogértelmezési kérdések a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatban: Ügyészségi és bírósági tapasztalatok és iránymutatások, valamint a gyakorlat során fölmerült jogértelmezési kérdések. In IVÁNYI (szerk.) i. m. 240. In http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

⁴⁴ Kiss Anna szövezi le az írásában az áldozatsegítés legfontosabbnak tekintett alapelveit: KISS ANNA: Áldozatpolitika, áldozatsegítés és sértetti jogok: Bevezetés. In BORBÍRÓ–KISS–VELEZ–GARAMI (szerk.) i. m. 13–14.

⁴⁵ A romboló érzelmeik fölsorolását Jobbágy Dániel országismertetőjében is megtaláljuk: JOBBÁGY DÁNIEL: (Büntetőjogi) Mediáció Dániában. *Ügyészek Lapja (ÜL)* 2007/4, 64.

⁴⁶ Az egyik korai tanulmányában Bárd Károly ezért szorgalmazza a sértett eljárási jogainak bővítését, többek között számukra a megegyezés lehetőségének biztosítását: BÁRD KÁROLY: „Alkalmazott” viktimológia Észak-Amerikában. *Magyar Jog* 1984/1, 26.

és ennek keretében esetleg bocsánatkérésre és megbocsátásra is sor kerüljön.⁴⁷ A közvetítés a bűnbocsánat elnyerésének őszinte szándékát igyekszik fölkelteni a tettesben, részben lélektani, részben pedig esetleg lelkeségi eszközökkel is.⁴⁸ Az áldozat az őt ért sérelmek ellentételezéseként valamiféle kártérítést is kell, hogy kapjon; ez azért is különösen fontos, mert bűncselekmények esetén az okozott kárnak megdöbbentő módon nem több, csak mintegy öt százaléka térül meg hazánkban, ami egy elképesztően alacsony szám, önmagában, az igazságérzet szempontjából, és nemzetközi összehasonlításban is.⁴⁹ A vagyon elleni bűncselekmények anyagi következményeinek túlnyomó részét tehát maguk az áldozatok viselik.⁵⁰ Éppen ezért – az alkalmazás során ez egyértelműen kiderült – a közvetítés módszere legalább annyira népszerű az áldozatok között, mint a terheltek körében, nyilván azért, mert mindkét fél érdekeit jól szolgálhatja.⁵¹

A közvetítési folyamat során a terhelte egyszerre szembesül az általa megsértett áldozattal mint hozzá hasonló és vele egyenrangú emberi személlyel, illetve az általa elkövetett súlyos tett másokat meglehetősen rosszul érintő következményeivel.⁵² Így a „rendkívüli állapotot” előidéző terhelte helytelen tettét többé nem tudja már sem igazol(gat)ni, sem pedig elfojtani.⁵³ Az elkövetőnek ilyenkor szembe kell néznie az emberi szenvedéssel, hiszen első kézből szerezhet tapasztalatot róla, különösen is azzal, amelyet éppen ő maga okozott a világban, és kísérletet kell tennie arra, hogy az elgondolkodtatás hatására kialakuló büntudatát és erkölcsi szenvedését teremtő és építő módon kezelje.⁵⁴ A benne ezáltal fölkelteződő szégyen(érzet) vezeti el őt a felelősségvállaláshoz,

⁴⁷ Kiss Anna beszél az áldozat e jogáról: KISS ANNA: Elvárások az Európai Unióban (EU): Gondolatok a (büntetőjogi) mediációról. *Ügyészek Lapja (ÜL)* 2005/1, 75–81.

⁴⁸ Kerecsi Klára írásában nemcsak a keresztény vallás, hanem a hagyományos, törzsi, benszülötti, őslakosi (például a maori) hagyományok és vallások párhuzamai is fölbukkannak: KERECSI KLÁRA: A maorik és a mediáció. *Heti Világgazdaság (HVG)* 2007/6. In <http://hvg.hu/hvgfriss/2007.06/200706HVGFriss249>. (A kutatás ideje: 2010. november 18.)

⁴⁹ Lencsés Károly közli az említett adatot, Gönczöl Katalin szíves tájékoztatása alapján: LENCSÉS KÁROLY: Olsóbb, mint a börtön: Alternatív, de a jelenleginél súlyosabb szankciókat hozhat az új büntetőködex: Beszélgetés Gönczöl Katalinnal. *Népszabadság* 2008. április 22. In <http://nol.hu/archivum/archiv-489344>. (A kutatás ideje: 2010. november 23.)

⁵⁰ Ezt állapítja meg keserűen Póka Rita a tanulmányában: PÓKA RITA: Gondolatok a tettes-áldozat (büntetőjogi) mediáció hazai bevezetéséről. *Magyar Jog* 2006/12, 751.

⁵¹ Önkéntes pártfogó felügyelői kérdőívek alapján Wagner Jenő János és Iványi Klára egyértelműen bizonyítottak látja, hogy a sértetteknek is nagyon fontos e jogintézmény: WAGNER JENŐ JÁNOS – IVÁNYI KLÁRA: Pártfogói kérdőívek elemzése a (büntetőjogi) mediációval kapcsolatban. In IVÁNYI (szerk.) i. m. 123. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

⁵² Beck László és Wagner Jenő János figyel föl a kettős szembesülésre: BECK LÁSZLÓ – WAGNER JENŐ JÁNOS: Attitűdvizsgálat: Kérdőíves fölmérés büntető bírók és ügyészek körében a mediációval kapcsolatban. In IVÁNYI (szerk.) i. m. 192. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

⁵³ Vigh József módfelelt találó kifejezése e jelenségre a rendkívüli állapot: VIGH JÓZSEF: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. In FÖLDI ANDRÁS (szerk.): *Acta Facultatis Politico-Iuridicae (AFPI) Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae*. Budapest, 2003, 200.

⁵⁴ Amikor Rob van Pagée és Jan van Lieshout írásukban áttekintik a németalföldi helyreállító igazságszolgáltatást, kitérnek a szenvedésre és büntudatra is: PAGÉE ROB VAN – LIESHOUT JAN VAN: Holland példák a resztoratív módszerek alkalmazására az igazságszolgáltatásban. In HERCZOG (szerk.) i. m. 23.

a szegényét pedig a közösség segíti földolgozni befogadó hozzáállásával.⁵⁵ Nagyon fontos szempont másfelől, hogy sok áldozat azért igényli a szemtől szembe találkozást, mert válaszokat szeretne kapni az áldozattá válásával kapcsolatos kínzó kérdéseire; az is lehetséges például, hogy bizonyos tekintetben önmagát vádolja azzal, hogy ilyen helyzetbe került.⁵⁶ Ennek föloldásában a kibontakozó párbeszéd kulcsfontosságú támogatást adhat önbecsülésük és méltóságuk újraépítésében. Az áldozatot abban is segíti a közvetlen találkozás – amelyben a felek szemtől szemben helyezkednek el egymással, egy asztal köré ültetve –, hogy megszabaduljon az esetek nagy részében benne föllépő és esetleg őt kínzó bosszúvágytól, és ilyen módon a később kidolgozott megállapodás, de főként a kialakuló párbeszéd őrá is egyfajta fölszabadító és megszabadító hatással lehet.

3. A büntetőjogi közvetítés mint a kárenyhítés eszköze

A büntetőjogi közvetítést tárgyalhatjuk ezenfölül a kárenyhítés (*recompensatio*), a kártérítés vagy a kár megtérülése egyik alesetének is, többek között a vádemelés elhalasztásának jogintézménye mellett.⁵⁷ A fogalmak tisztázása során előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy *jóvátételnek* általában ama kötelezettséget tekintik, amely az elkövetőt közvetlenül az áldozat irányában terheli; míg a *kártalanítás* harmadik személy (legtöbbször az állam vagy a biztosító) pénzügyi kötelezettségeit jelenti a bűncselekmény áldozata felé.⁵⁸ Egy részben másfajta fölosztás szerint a jogellenesen okozott kár kiküszöbölése, vagyis a károkozás előtti helyzet visszaállítása a *kártérítés*; míg a jogszerű tevékenységgel okozott kár kiküszöbölése, kiegyenlítése, vagyis megtérítése a *kártalanítás*. Ez utóbbi fölosztás szerint pedig a *kárpótlás* egyszerre gyűjtőfogalma a kártérítésnek és a kártalanításnak.⁵⁹ Minthogy a közvetítés a helyreállításra irányul, és nem a kártérítésre, annak érdekében, hogy e fogalmi zavart minél jobban elkerülje és meghaladja, a közvetítő sohasem kárról beszél a folyamat során, hanem jóvátételről, vagyis hogy az elkövetők tegyék jóvá valamiképpen azt, amit a világban önhibájukból elrontottak.

Érdekes tapasztalat egyébként, hogy az elkövetők (különösen a fiatalok és a fiatal felnőttek) sokszor szinte egyáltalán nem is tudják értelmezni a *kár* fogalmát, és

⁵⁵ Velez Edit és Garami Lajos ismerteti John Braithwaite híres gondolatmenetét: VELEZ EDIT – GARAMI LAJOS: Bűnelkövetők reintegrációja (visszafogadása): Bevezetés. In BORBÍRÓ–KISS–VELEZ–GARAMI (szerk.) i. m. 159.

⁵⁶ A szakirodalomban Herke Csongor utal e fontos áldozattani meglátásra: HERKE CSONGOR: (Büntetőjogi) Mediáció, helyreállító igazságszolgáltatás és büntetőpolitika. *Belügyi Szemle (BSz)* 2003/11–12, 60.

⁵⁷ Róth Erika is e rendszertani besorolás és osztályozás szerint tárgyalja az írásában a közvetítést, mint a kár megtérülésének egyik alakzatát: RÓTH ERIKA: A kár megtérülésének egyéb formái: a (büntetőjogi) közvetítői eljárás és a vádemelés elhalasztása. In BORBÍRÓ–KISS–VELEZ–GARAMI (szerk.) i. m. 140–148.

⁵⁸ Még az áldozatvédelmi törvény meghozatala előtt utal az írásában Görgényi Ilona az Európai Unió (EU) kerethatározatának különböző elvárásaira, és tisztázza a jóvátétel és a kártalanítás jelentését: GÖRGÉNYI ILONA: Ötletek a készülő áldozatvédelmi törvényhez: Az áldozat büntető eljárásjogi helyzete de lege ferenda. In SÁRIK ESZTER – MAROSI KRISZTINA (szerk.): *Kriminológiai Közlemények LXI*. Budapest, 2004, 122–128.

⁵⁹ Görgényi Ilona határozza meg ekképpen a kártérítés, kártalanítás és kárpótlás fogalmait: GÖRGÉNYI ILONA: Kártalanítás vagy jóvátétel: történeti előzmények, elméleti megközelítések (az állam általi kártalanítás) és a büntetőjogi jogkövetkezmények. In LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai Közlemények XLIX*. Budapest, 1993, 41.

nem képesek még megközelítő mértékben sem megbecsülni az általuk okozott kárnak sem az elkövetéskori, sem pedig az elbíráláskori mértékét és nagyságát. Valószínűleg a saját párbeszédese képességeikbe vetett, minden bizonnyal túlzott derűlátást mutatja ama tájékoztató jellegű adat is, hogy egy vonatkozó fölmérés szerint a fiatalokú bűnelkövetőknek csaknem az egyharmada közvetlenül az általa elkövetett bűncselekmény sértettjével egyeznek ki a kárhelyreállítás mikéntjéről és hogyanjáról, mégpedig bármiféle képzett közvetítő szakember igénybevétele és segítsége nélkül.⁶⁰ Ha komolyan vesszük, hogy a megállapodás valóban főként a két résztvevő fél akaratán múlik, akkor nem is kellene túlzott jelentőséget tulajdonítani a *kár* büntetőjogi (vagy akár polgári jogi) fogalmának:⁶¹ a kár fogalma a büntetőjogban ugyanis a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés.⁶² Megjegyzendő, hogy mivel számos közlekedési bűncselekmény körében az alapeset veszélyeztetést jelent, nemcsak a kifejezett áldozat hiánya okozhat nehézséget a közvetítésnél, hanem a sértési eredmény hiánya is. A büntetőügyekben eljáró bíróságok a gyakorlat szerint ózkdznak a kártérítés megítélésétől, és inkább polgári peres eljárásra küldik tovább a bűncselekmény következményeként keletkezett kár megtérítése iránti igényt. Amennyiben mégis a büntető-eljárás keretében kerülhet sor erre, akkor polgári jogi igényként lehet a követelést érvényesíteni.⁶³ Ilyenkor a sértett javára szóló polgári jogi marasztalást a büntető ítéletbe kell foglalni.⁶⁴ A remények szerint, ha valóban sikerül kiküszöbölni az új jogintézmény bevezetésével szükségszerűen együttjáró gyermekbetegségeket, akkor a közvetítés lehet gyakorlatilag az egyetlen olyan működő jogintézmény, amely azonnali, föltétlen és teljes jóvátételt nyújt a bűncselekménnyel okozott, illetve azzal kapcsolatban fölmerült károk tekintetében.⁶⁵

⁶⁰ Windt Szandra és Barabás Andrea Tünde végezte el és elemezte az erre vonatkozó vizsgálatot: WINDT SZANDRA – BARABÁS ANDREA TÜNDE: Fiatalkövetők véleménye az alternatív büntetésről. In KEREZSI (szerk.) i. m. 115.

⁶¹ Frech Ágnes kísérli meg a *kár* fogalmának kívánatos háttérbe szorítását: FRECH ÁGNES: *A (büntetőjogi) közvetítői eljárás törvényi szabályozása, jogértelmezési kérdések (2007. január 1. – 2007. június 30.)*. In http://www.fovarosi.birosag.hu/szellemimuhely/a_kozvetittoi_eljaras2.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁶² A hatályos Büntető Törvénykönyv (Btk.) ekképpen határozza meg a *kár* fogalmát: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.). 137. § 5. In http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

⁶³ A polgári jogi igényt a bíróság az ítéletben a lehetőségek szerint érdemben elbírálja: ha ugyanis a bíróság az ítéletben megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, adóbevétel-csökkenés vagy vámbevétel-csökkenés összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, akkor ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben elbírálja; illetve, amennyiben a polgári jogi igény érvényesítése során ettől eltérő indítványt terjesztettek elő, akkor a magasabb összegű igény keretein belül bírálja el: 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.). 335. § In <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99800019.TV>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁶⁴ Rab Henriett is említi e kínálkozó lehetőséget a kár megállapítására: RAB HENRIETT: A mediáció lehetőségei a büntető igazságszolgáltatásban munkajogi szemmel. *Debreceni Jogi Műhely (DJM)* 2006/1, 11–12. In http://www.law.klte.hu/jogimuhely/02_hun_index.htm. (A kutatás ideje: 2010. november 15.)

⁶⁵ Bérces Viktor is megfogalmazza az írásában a közvetítés jogintézményével kapcsolatos ebbéli reményét: BÉRCES VIKTOR: A resztoratív igazságszolgáltatási koncepció érvényesülésének lehetőségei büntetőügyekben – különös tekintettel a mediációra és annak hazai szabályozására. *Iustum Aequum Salutare* 2009/3, 151. In <http://www.jak.ppke.hu/hir/ias/20093sz/06.pdf>. (A kutatás ideje: 2010. november 15.)

A tapasztalatok rendszerezése után a büntetőjogi közvetítés eredményei között alapvetően háromféle nagyobb következménykiegyenlítési és *jóvátételi fajtát* különíthetünk el. Van, aki megelégszik egy egyszerű bocsánatkéréssel; és van, aki anyagi, azaz pénzbéli juttatásra tart igényt: e kettő esetében nem igazán szükséges valódi ötletesség a felek részéről. Az alkotóerejükre inkább az esetben van nagyobb szükség, amikor a harmadik fajta jóvátétel mellett döntenek, és a nem anyagi változatot választják. Ez újabb négyféle alfajtára bontható tovább: a jelképes ajándék, az eredeti állapot helyreállítása, a személyes kapcsolat javítása, illetve a cselekménnyel összefüggésben fölmerült különböző szükségletek kielégítése.⁶⁶ Mindezen megoldások arra engedhetnek következtetni, hogy a végül a büntetőbíróóságok elé jutó ügyek némelyike bizony egy kis odafigyeléssel és elszántsággal meglepően egyszerű módon orvosolható volna. Az érintettség és a nyitottság között, úgy tűnik, fordított arányosság van, minthogy pontosan az érzelmileg legsúlyosabban érintett áldozatok mutatkoznak a legnyitottabbnak a közvetítés nyomán megvalósuló jóvátételre.⁶⁷ Szellemes, ugyanakkor kivételes módon a magyarországi gyakorlat során előfordult olyannyira sikeres viszálykezelő közvetítés, hogy a felek pontosan fejen találták a szöveget, és a megállapodásukban azt kötötték ki: a résztvevők a jövőben beszélgetsenek még sokkal többet egymással, fokozatosan mélyítsék el a párbeszédüket, a vétkes félnek pedig ráadásul el kellett mennie egy viszálykezelő képzésre, hogy a párbeszédés képességeit jelentősen javíthassa.

III. A büntetőjogi közvetítés sajátosságai

A büntetőjogi közvetítés szabályozási részleteinek beható vizsgálatánál először személyre vesszük a közvetítés jogintézményének különböző előzményeit, majd ama három legfontosabb törvényi szabályozást, vagyis a Btk.-t, a Be.-t, illetve a Bktv.-t, amelyek összhangját és hézagmentes illeszkedését föltételezi a büntetőjogi közvetítői eljárás zökkenőmentes alkalmazása. Ezután látni fogjuk, hogy a közvetítés során is érvényesülniük kell a büntetőjog általános elveinek, amelyek értelmezésének hangsúlyai némiképpen el is tolódnak; sőt, bizonyos polgári jogi elvek is szerephez jutnak az eljárás során.⁶⁸

1. A büntetőjogi közvetítés szabályozása

Vannak, akik a *jogtörténetben a társadalmi bíraskodást* (és a népi ülnökök rendszerét is) bizonyos szempontból a mai büntetőjogi közvetítés előzményének tekintik, ahol is

⁶⁶ Koltai Júlia összegzi és osztályozza egy fölmérés vonatkozó eredményeit: KOLTAI JÚLIA: A (büntetőjogi) mediáció (közvetítés) során létrejött megállapodások tartalomelemzése. In IVÁNYI (szerk.) i. m. 93. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

⁶⁷ Fellegi Borbála ismerteti az erre vonatkozó fölmérések eredményeit: FELLEGI BORBÁLA: Hátérismeretek a helyreállító igazságszolgáltatás intézményesüléséhez Magyarországon: Makrovilág, mikrovilág és mezoszint. In FELLEGI BORBÁLA: *Út a megbékéléshez: A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Budapest, 2009, 131.

⁶⁸ Néhány elv megfogalmazásánál fölhasználtuk Görgényi Ilona fölsorolását is: GÖRGÉNYI ILONA: A bűnügyi közvetítői eljárás (mediáció) Magyarországon és külföldön. In GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjóvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. Budapest, 2006, 148–155.

a büntető útról elterelés érdekében alkalmat nyújtottak az elkövető számára, hogy a közösség előtt szégyenkezzék az elkövetett tettért. E szégyen azonban nem megbélyegző és elrekesztő, hanem a társadalomba visszafogadó jellegű volt.⁶⁹ Hasonló büntetőjogi előzmény a magánvádas vagy pótmagánvádas eljárásban a *személyes meghallgatás* jogintézménye, amikor is az eljárásba építve egyfajta hatósági kibékítésre történik kísérlet.⁷⁰ Ennek nyomán a magánvádas (és hasonlóképpen a pótmagánvádas) ügyekben a bíróság megszünteti az eljárást, amennyiben a felek a személyes meghallgatás során kibékültek egymással, és így a főljelentő a főljelentést visszavonja.⁷¹ Egy másik példa volt a kiengesztelődésre, amennyiben az erőszakos közösülés bűncselekményének (Btk. 197. §) elkövetése után a tettes és a sértett (még az elsőfokú ítélet meghozatala előtt) házasságot kötöttek egymással, hiszen ekkor a büntetés korlátlanul enyhíthető volt.

A bírósági ítéletben már jóval a közvetítés jogintézményének bevezetése előtt is megfelelő módon figyelembe kellett venni, ha az elkövető *beismerte* és meg is bánta a tettet, továbbá a sértett megbocsátott és többé már egyáltalán nem kívánta az elkövető megbüntetését, és ráadásul az okozott kár is teljes egészében megtérült. Voltaképpen ilyen esetben csaknem teljes egészében ama helyzet állt elő, ami a közvetítői eljárásnak is közvetlen célkitűzése.⁷² A büntetőjogi közvetítésnek mintegy a (sokszor csak igen elszórt) csirájaként és kezdeményeként működött a 2003-as esztendőől hatályos rendelkezés a büntetőeljárás törvényben (Be.) a *pártfogó felügyelői véleményről*,⁷³ amelyben ki kell térni ugyanis ama körülményre is, hogy a terhelt a kilátásba helyezett magatartási szabályok vagy különböző kötelezettségek teljesítését valóban vállalja-e, és képes-e azokat ténylegesen teljesíteni, valamint arra is, hogy a sértett hozzájárul-e a részére adandó jóvátételhez, vagyis elfogadja-e azt.⁷⁴

A jelenlegi szabályozás szerint a *Büntető Törvénykönyvben* a személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), a közlekedési (XIII. fejezet), valamint a vagyon elleni

⁶⁹ Az ausztrál John Braithwaite szégyenelméletét (*Crime, Shame and Reintegration*) Hullai Bernadett ismerteti: HULLAI BERNADETT: Van-e létjogosultsága a büntetőjogban a szégyennek? Könyvismertetés John Braithwaite *Crime, Shame and Reintegration* című művéről. *Jogtudományi Közöny (JtK)* 2005/7, 359–362.

⁷⁰ Pusztai László is az elterelés egyik eszközeként kezeli a közvetítést, amikor a személyes meghallgatásra utal: PUSZTAI LÁSZLÓ: Elterelés a büntetőútról: Diverzió és dekriminalizáció. In *Kriminológiai és Kriminálisztika Tanulmányok (KKT) XXIX.* Budapest, 1991, 40.

⁷¹ A büntetőeljárás törvény a személyes meghallgatás szabályozásánál rendelkezik erről: 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.). 502. §, 504. § In <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&doid=99800019.TV>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁷² Morvai Krisztina hívja föl a figyelmet e sajátos értelemben vett előzményre: MORVAI KRISZTINA: Mediáció a mediációról – avagy Gondolatok az elkövető és a sértett közötti konfliktus megoldásának új megközelítéséről. *Magyar Jog* 1989/2, 153.

⁷³ Opóczy László e jogintézményt a közvetítés csirájának tartja: OPÓCZY LÁSZLÓ: A büntetőügyekben alkalmazható mediáció (közvetítés) lehetséges helye az igazságszolgáltatás rendszerében. In JACSÓ (szerk.) i. m. 247.

⁷⁴ A pártfogó felügyelői véleményt ekképpen szabályozza a büntetőeljárás törvény (Be.): 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.). 114/A. § (4). In <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&doid=99800019.TV>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

(XVIII. fejezet) bűncselekmények egyes eseteiben merül föl a közvetítés lehetősége. A negyvenhat bűncselekmény (amelyek egyébként száztizenegy bűncselekményi alakzatot, vagyis törvényi tényállást adnak ki) ezek szerint, ahol egyáltalán szóba jön ezen eljárás, a következő.

A *személy elleni* bűncselekmények közül idetartozik huszonegy: az emberölés (előkészülete) (166. §), az öngyilkosságban közreműködés (168. §), a testi sértés (170. §), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (171. §), a segítségnyújtás elmulasztása (172. §), a gondozás elmulasztása (173. §), a kényszerítés (174. §), a lelkiismereti és a vallásszabadság megsértése (174/A. §), a nemzeti (etnikai, faji, vallási) csoport tagja elleni erőszak (174/B. §), a személyi szabadság megsértése (175. §), az emberrelés (előkészülete) (175/A. §), az emberkereskedelem (175/B. §), a magánlaksértés (176. §), a magántitok megsértése (177. §), a személyes adattal visszaélés (177/A. §), a közérdekű adattal visszaélés (177/B. §), a levéltitok megsértése (178. §), a magántitok jogosulatlan megismerése (178/A. §), a rágalmozás (179. §), a becsületsértés (180. §), illetve a kegyeletsértés (181. §)

A *közlekedési* bűncselekmények közül ideveendő hét: a közlekedés biztonsága elleni büntett (184. §), a vasúti (légi, vízi) közlekedés veszélyeztetése (185. §), a közúti veszélyeztetés (186. §), a közúti baleset okozása (187. §), az ittas (és bódult állapotban) járművezetés (188. §), a járművezetés tiltott átengedése (189. §), valamint a cserbenhagyás (190. §).

Végül, a *vagyon elleni* bűncselekményeknél közvetítői eljárásra utalható tizennyolc: a lopás (316. §), a sikkasztás (317. §), a csalás (318. §), a hűtlen kezelés (319. §), a hanyag kezelés (320. §), a kifosztás (322. §), a zsarolás (323. §), a rongálás (324. §), a jogtalan elsajátítás (325. §), az orgazdaság (326. §), a jármű önkényes elvétele (327. §), a vásárlók megkárosítása (328. §), a bitorlás (329. §), a szerzői (szerzői joghoz kapcsolódó) jogok megsértése (329/A. §), a szerzői (szerzői joghoz kapcsolódó) jogok védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszása (329/B. §), a jogkezelési adat meghamisítása (329/C. §), az iparjogvédelmi jogok megsértése (329/D. §), továbbá a hitelsértés (330. §).

A jogintézmény anyagi jogi alapját az 1978. évi IV. törvény, vagyis a *Büntető Törvénykönyv* (Btk.) *tevékeny megbánásról* szóló része jelenti, amely szerint *nem büntethető*, aki a személy elleni, közlekedési, vagy vagyon elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. A büntetés *korlátlanul enyhíthető*, ha az elkövető e meghatározott bűncselekmények esetében az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.⁷⁵

⁷⁵ A szabályozás megtalálható a hatályos Büntető Törvénykönyvben (Btk.): *1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről* (Btk.). 36. § In http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

A tevékeny megbánásra *érdemesség*⁷⁶ első eleme tehát az elkövető beismerése.⁷⁷ A beismerésnek ténybelinek, ugyanakkor a bűnösségre is kiterjedőnek kell lennie, különben nem beszélhetnénk megbánásról, amelynek egyik föltétele a bánat.⁷⁸ A közvetítés hatékonyságához azonban nemcsak a beismeréshez, hanem a felelősségvállaláshoz is el kell juttatni az elkövetőt. Mindez azt is jelenti, hogy a szóban forgó ügynek a lehető legteljesebb mértékben *jogtisztának*, vagyis jogi szempontból egyértelműnek és tisztázottnak kell lennie: akkor kerülhet ugyanis sor közvetítésre, ha a bűncselekmény elkövetése már bizonyított és az elkövetője el is ismeri a tettét.⁷⁹ A tevékeny megbánás őszinteségét, a mögötte álló kemény munkát, az önkéntes eredményelhárítást és a további jogsértéstől elállást a lehetőségekhez mérten mindig érdemes egy kicsit alaposabban megvizsgálni, és – amennyire erre mód van – elkülöníteni a fölismeret egyéni érdek pusztán számító követésétől. A közvetítői eljárás e követelményének ilyenkor biztosítéki szerepe van, tudniillik hogy az elkövető még véletlenül se alkalmazhassa az átcsábítás és a befolyásolás eszközeit a sértett kárára, kihasználva a helyzetét és visszaélve azzal.

Már a jelenlegi szabályozás előtt is lehetett különböző leplezett vagy rejtett közvetítési szempontokra lelni a *büntetőeljárás*i törvény szövegében, például a vádemelés elhalasztása keretén belül, ahol is a magatartási szabályok megállapítása során a terhelt számára előírható volt a kártérítés vagy a jóvátétel.⁸⁰ Hátránya volt viszont e jogi megoldásnak, hogy egyáltalán nem igényelte a felek személyes találkozását, így az eljárás során a kárhelyreállításon túlmenő egyéb igazságszolgáltatási szempontok nem igen érvényesülhettek, és így a résztvevő felek esélyt sem kaptak a voltaképpeni párbeszéd kibontakozására a másik emberrel.⁸¹ Jelenleg a büntetőjogi közvetítői eljárás büntető eljárásjogi alapját a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.)* megfogalmazott a *vádemelés elhalasztásának* jogintézménye jelenti, amely szerint az ügyész a vádemelés helyett háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel

⁷⁶ Az érdemesség fogalmának a bírói mentesítésnél is szerepe van, hiszen annak elbírálásánál is figyelembe kell venni az elítéltnak a büntetés kitöltése óta folytatott életmódját, továbbá azt, hogy jóvátette-e a cselekményével okozott sérelmet, amennyiben erre módja volt: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.). 103. § (2) In http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

⁷⁷ Dénes Veronika és Vaskuti András vezeti be nemzetközi szakirodalmi példák alapján az *érdemesség* fogalmát: DÉNES VERONIKA – VASKUTI ANDRÁS: A fiatalokéak büntető igazságszolgáltatása: a helyreállító szemlélet perspektívái. In KERESZSI–BORBÍRÓ (szerk.) i. m. 455.

⁷⁸ A szakirodalomban többen is foglalkoznak e kérdéskörrel, köztük Frech Ágnes is a tájékoztatójában: FRECH ÁGNES: *A (büntetőjogi) közvetítői eljárás*. 5. In http://www.fovarosi.birosag.hu/szellemimuhely/a_kozvetitoi_eljaras.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

⁷⁹ Vigh József kifejezése a 'jogtisztas ügy': VIGH JÓZSEF: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. *Jogelméleti Szemle (JESz)* 2003/2. In <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html>. (A kutatás ideje: 2010. november 17.)

⁸⁰ Kiss Anna tekint vissza a mostani szabályozás előzményeire: KISS ANNA: A sértett szerepe az adhéziós eljárásban. In KERESZSI (szerk.) i. m. 31.

⁸¹ Kiss Anna hiányolja az írásában a személyes szempontokat: KISS ANNA: Az adhéziós eljárás szerepe a büntetőeljárásban. IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok (KKT) XLII.* Budapest, 2005, 32.

büntetendő bűncselekmény miatt – a bűncselekmény súlyára, és a rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel – a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása föltételezhető.⁸²

Magát a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységet a 2006. évi CXXIII. törvény (Bktv.) szabályozza, mely az Európai Unió, minden tagállamra kötelezően előírt határidőhöz képest jónéhány hónapos csúszással lépett csak hatályba. A jogintézmény bevezetését Magyarországon több szinten folyó párbeszéd és szakmai vita előzte meg, és a *közvetítő* személyére vonatkozó híres-hírhedt megállapítás szerint a pártfogó felügyelő nem eszményi választás, hiszen a nevéből is kitűnően ő pártos személy.⁸³ Más fölfogás szerint viszont éppen az ügyvédek tekinthetők elfogultnak, hiszen az ő szakmájukban erénynek számít az elköteleződés az ügyfelük mellett, a fokozott azonosulás az ügyfél által kifejtett véleménnyel, és az általa képviselt álláspont lehetőségek szerinti elsajátítása, átélése és bensővé tétele.⁸⁴ Egy fölmérés szerint, akik nyitva állnának egy ilyesféle jogintézmény alkalmazása iránt, azok leginkább a Központi Igazságügyi Hivatalhoz (KIH) tartozó pártfogó felügyelőket,⁸⁵ az ügyvédeket, sőt, a közjegyzőket jelölték meg az ügyükben általuk lehetségesnek és kívánatosnak tartott közvetítő személynek.⁸⁶ A 2007. január elsején hatályba lépett büntetőjogi közvetítői törvény először kizárólag a pártfogó felügyelőket jelölte meg lehetséges és választható közvetítőként. 2008. január elseje óta azonban az ügyvédek is hasonlóképpen elláthatnak közvetítői tevékenységet, és ennek megfelelően létre is jött már a szakmai kollégiumuk.⁸⁷ A büntetőjogi közvetítés során eljáró közvetítő a magyar jog szerint hivatalos személynek minősül.

E jogszabály úgy határozza meg a büntetőjogi *közvetítői eljárást*, hogy az a különböző bűncselekmények elkövetésével kiváltott vizsályt kezelő eljárás, amelynek alapvető célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független harmadik személy, vagyis a közvetítő bevonásával írásbéli megállapodás jöjjön létre a felek között. A törvény célkitűzése szerint a közvetítői eljárásban végig legfőképpen

⁸² A vádemelés elhalasztásának szabályozása a büntetőeljárás törvényben: 1998. évi XIX. törvény a *büntetőeljárásról* (Be.). 222–226. § In <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99800019.TV>. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁸³ A szakirodalomban elhíresült véleményt Barabás Andrea Tünde fogalmazza meg az írásában: BARABÁS ANDREA TÜNDE: Mediáció: új szerepek és fôlادات a (büntető)eljárásban. *Ügyészek Lapja* 2005/3, 20.

⁸⁴ Ügyvédként Eörsi Máttyás önbírálattal szemléli az ügyvédi alapállást: EÖRSI MÁTYÁS: (Polgári jogi) Mediáció az ügyvéd szemével. In EÖRSI MÁTYÁS – ÁBRAHÁM ZITA (szerk.): *Pereskedni rossz! Mediáció: A szelíd konfliktuskezelés*. Budapest, 2003, 195.

⁸⁵ A Központi Igazságügyi Hivatal (KIH) honlapján részletesen ismertetik és bemutatják többek között a büntetőjogi közvetítés hatályos törvényi szabályozását is: KÖZPONTI IGAZSÁGÜGYI HIVATAL (KIH): *A büntetőjogi közvetítés*. In <http://www.kih.gov.hu/alaptev/partfogo/mediacio>. (A kutatás ideje: 2010. november 19.)

⁸⁶ A pártfogó felügyelőkre, az ügyvédekre és a közjegyzőkre vonatkozó pontos vizsgálati eredmények ismertetése megtalálható a következő tanulmányban: WINDT SZANDRA – BARABÁS ANDREA TÜNDE: *Eltérés vagy elzárás?* IRK Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztika Tanulmányok (KKT) XLI*. Budapest, 2004, 312.

⁸⁷ Barinkai Zsuzsanna a szakmai kollégium első elnökével beszélgetett: BARINKAI ZSUZSANNA: A (polgári jogi) mediáció nyertesei: Beszélgetés Szlávnits Lászlóval. *Népszabadság* 2003. augusztus 29. In <http://nol.hu/archivum/archiv-124267>. (A kutatás ideje: 2010. november 28.)

arra kell törekedni, hogy a sértett és a terhelt között lehetőleg a terhelt tevékeny megbánását megalapozó megállapodás jöjjön létre, mely tartalmazza a sértett és a terhelt közötti viszály rendezésének mindkét fél számára megnyugtató megoldását, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét, és emellett elősegíti a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását is.⁸⁸

A büntetőjogi közvetítés kezdetén a *közvetítőnek* nincs arra lehetősége és fölhatalmazottsága, hogy a hozzá közvetítői eljárásra utalt ügyekben a jogszabályi föltételek teljesülését vizsgálja, arra pedig főként nincs, hogy amennyiben megítélése szerint a jogszabályi föltételek hiányát észleli, akkor a néki küldött ügyeket visszaküldje. Az eljárás végeztével pedig a közvetítőnek azt kell vizsgálnia, hogy a vállalt kötelezettség nem sért-e jogszabályt, végrehajtható-e, teljesíthető-e, és a társadalom erkölcsi értékrendjével nem ellentétes-e. A jelenlegi szabályozás egyik hiányossága tehát, hogy a közvetítő ezután nem föltétlenül kap visszajelzést arról, hogy miként alakult az elkövető sorsa az ezt követő bírósági eljárásban, és így a folyamat egészéről végül nem föltétlenül áll össze a fejében a kép.

2. A büntetőjog általános elveinek érvényesülése a közvetítés során

A büntetőjogi közvetítés során természetesen a lehetőségek szerint érvényesülniük kell a párbeszéd kifejtett erkölcsi elveinek éppúgy, mint a közvetítés alapelveinek; ehhez járulnak azonban még sajátosan büntetőjogi általános elvek is, amelyeknek meg kell valósulniuk.⁸⁹ Bizonyos értelemben a büntetőjognak már a pusztá léte is voltaképpen annak beismerése, hogy az állam rendvédelmi eszközökkel nem igazán képes megvédeni a polgárait, és ezért a büntetőjog egyfajta második legjobb megoldásként jut szerephez.⁹⁰ Éppen ezért, a büntetőjognak más jogágakhoz képest mindenképpen csak kivételes és *végző eszköznek* (*ultima ratio*) volna szabad lennie, csakúgy, mint a büntetési fajták közül a szabadságvesztésnek.⁹¹ Ehhez kapcsolódik, hogy a büntetőjog *kisegítő* és tartalékjellegű (*subsidiaritas*), vagyis eszközrendszere csak valóban büntetőjogi föllépést igénylő cselekmények esetén alkalmazandó; ugyanakkor nem minden bűnelkövetés ellen kell föltétlenül büntetőjogi, sőt egyáltalán jogi eszközökkel föllépni; végül pedig a büntetőjogi eszközök közül is mindig a szükséges legenyhébbet kell választani, amely még éppen alkalmas, arányos és elegendő.

⁸⁸ A közvetítői eljárás fogalmi meghatározása és célja megtalálható a hatályos büntetőjogi közvetítői törvényben (Bktv.): 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről (Bktv.). 2. § In <http://www.complex.hu/kzldat/t0600123.htm/t0600123.htm>. (A kutatás ideje: 2010. november 18.)

⁸⁹ Az erkölcsi elvek és a büntetőjog viszonyát Bibó István elemzi nagyon hatásosan: BIBÓ ISTVÁN: *Etika és büntetőjog*. In BIBÓ ISTVÁN: *Válogatott tanulmányok*. I. Budapest, 1986, 161–182. In <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/39.html>. (A kutatás ideje: 2010. november 13.)

⁹⁰ Bárd Petra megállapítása a büntetőjog létjogosultságáról Nils Christie nézetein alapul: BÁRD PETRA: *Helyreállító igazságszolgáltatás: fogalma, fajtái, kivételei, jogalapja és helye a jogrendszerben, nemzetközi követelményrendszere és jövője*. In KEREZSI–BORBÍRÓ (szerk.) i. m. 205.

⁹¹ Kövér Ágnes a sértettnek nyújtott kártalanítás és kárhelyreállítás egyik fajtájaként sorolja föl az írásában a közvetítés jogintézményét: KÖVÉR ÁGNES: *A börtönképesség csökkentésére irányuló angol büntetőpolitika eszközei és beavatkozási szintjei*. *Magyar Jog* 1991/11, 681.

A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a *bírósághoz fordulás* (és ezzel együtt a bírói meghallgatás) alapjoga, ami magában foglalja a jogot a *tisztességes eljáráshoz*, valamint a hatékony *jogorvoslathoz* is. A megfogalmazás első fordulatának tartalma az, hogy a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ügyét egy független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Az elv két másik mozzanatot is magában foglal: az ésszerű határidő követelményét, valamint (az ítélet jogszerűségén túl) az igazságosság elvét. A mondat második fordulata szerint pedig mindenki jogorvoslattal élhet az olyan hatósági döntések ellen, amelyek a jogát vagy jogos érdekét sértik.⁹²

A közvetítés esetén ugyanakkor két fontos büntetőjogi alapelv (teremtő) feszültségeről is szó van, tudniillik a törvényesség és a célszerűség elveinek szembenállásáról. A *törvényesség* (*legalitas*) elve szerint minden bűncselekményt törvényes eszközökkel üldözni kell, és mindegyik elkövető büntetendő, már csak a törvények uralma és a törvény előtti egyenlőség miatt is. A hasznosság, az alkalmasság vagy a *célszerűség* (*opportunitas*) elve szerint pedig bizonyos esetekben kivételt lehet tenni e szabály alól, amennyiben magasabb értékek vagy érdekek (kiemelten például a közérdek) ezt alaposan megindokolták teszik. A megkülönböztetés vagy a mérlegelés (*discretio*) alapján ilyen értékek lehetnek például a helyreállító igazságszolgáltatás előbb említett szempontjai is.

Egy lehetséges aggály, fönntartás és nehézség a büntetőjogi közvetítés intézményével szemben, különösen is annak jelenlegi szabályozásával kapcsolatban például az lehet, hogy e jogintézmény megbonthatja a jogalkalmazás egységét, amennyiben ugyanazon bűncselekményért a viselkedésétől függően egészen másfajta eljárásban rónak jogkövetkezményt az elkövetőre. Ezáltal kérdésessé teheti a *törvény előtti egyenlőséget*, amennyiben a módosabb, tehetősebb elkövető esetleg „kivásárolhatja” magát a büntetés alól, némileg középkori mintára, a pénzbéli megváltásra hajazva.⁹³ Éppen ezért, nagyon ügyelni kell ilyenkor az egyenlő kezelés és bánásmód elvének maradéktalan alkalmazására, tudniillik hogy mind a nincstelen, mind pedig a gazdagabb elkövető egyaránt igazságos jóvátételben állapodjanak végül meg; nemcsak a bűncselekménnyel kell tehát arányosnak lennie a büntetésnek, hanem az elkövető helyzetével is. A szegényebb sorsú elkövetők némileg igazságosabb helyzetbe hozásának az egyik megoldási módok talán a pénzbüntetésekbe befolyt összegek elkülönítése és meghatározott célú fölhasználása lehet, például úgy, hogy a kárt egy e pénzösszegeből fölállított állami kármegelőlekezési alap megelőlegezi az elkövetőnek, és közvetlenül kifizeti a sértettnek.⁹⁴

⁹² Az alkotmány az alapvető jogok és kötelességek között említi e jogokat is: 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról. In [http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=94900020.TV.57.§\(1\),\(5\)](http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=94900020.TV.57.§(1),(5)). (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁹³ A lehetséges ellenvetések közül Iványi Klára gyűjt össze néhányat: IVÁNYI KLÁRA: Történeti áttekintés a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről. In IVÁNYI (szerk.) i. m. 32. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. (A kutatás ideje: 2010. november 14.)

⁹⁴ Barabás Andrea Tünde veti föl, részben külföldi minták alapján, e megoldási lehetőséget: BARABÁS ANDREA TÜNDE: Gondolatok a (büntetőjogi) mediáció hazai megvalósításáról: Összegzés. In BARABÁS (2004) i. m. 185–186.

Egy újabb nehézség merülhet föl az *ártatlanság véelmével* kapcsolatban. Eszerint minden egyes bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell tekinteni, amíg a bűnössége be nem bizonyosodik; vagyis azt a törvénynek megfelelően és nyilvános módon lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett meg nem állapítják. Természetesen, pusztán a részvétel a közvetítésben nem lehet úgy tekinteni egy későbbi büntetőeljárásban, mint valamiféle bizonyítékot a bűnösség beismerésére. Gondot jelenthet viszont, hogy a közvetítés esetleg megtörheti az ártatlanság véelmét, valamint az *önvádra kötelezés tilalmát*, amennyiben éppen az szükséges hozzá, hogy az elkövető bűnösnek vallja magát, noha – ha éppen ügyési szakban lett közvetítői eljárásra utalva az ügy – érdemi nyomozást még nem is folytattak le, amely alátámasztaná a beismerést. Ám lehet e fölvetés ellen úgy érvelni, hogy amennyiben nem állapítanak meg bűnösséget, akkor ezzel együtt az ártatlanság véelme sem dől meg.⁹⁵

Szerencsére, a közvetítés során keletkezett nyilatkozatok bizonyítási eszközként nem használhatók föl, ezért azután egyáltalán nem sérül azon alapelv sem, hogy bármilyen fölmerülő *kétség esetén* mindig szigorúan a *terhelt javára kell dönten*i (*in dubio pro reo*).⁹⁶ A megállapodásban foglalt kötelezettségeknek mindig szükségesnek, méltányosnak, indokoltnak, ugyanakkor arányosnak kell lenniük. Ha pedig e meghatározott követelményeknek megfelelnek, és ráadásul még belátható időn belül ténylegesen teljesítik is őket, akkor a *kétszeres értékelés tilalma* (*ne bis in idem*) római jogi elvének megfelelően ugyanezen büntetőügyben és cselekmény miatt már nem lehet újabb bírósági eljárást indítani és ezáltal másodszer is büntetőjogilag felelősségre vonni ugyanazon személyt.

Végül, vannak bizonyos *polgári jogi elvek* is, amelyek szerepet kapnak a közvetítés folyamatában. A büntetőjogi közvetítés magánjogi jellegére utal először is ama meglátás, hogy a bűnelkövetés tulajdonképpen egyfajta kötelezettséget keletkeztet. Ennek megfelelően, a felek által megkötött egyezség vagy megállapodás két (vagy több) fél egybehangzó akaratnyilatkozatát, akaratelhatározások találkozását jelenti, vagyis polgári jogi értelemben szerződésnek minősül. A büntetőjogi közvetítés nyomán megszületendő írásbeli egyezség fontos jellemzője annak tartalmi korlátozhatatlansága, ama jelentős megszorítással természetesen, hogy az egyáltalán nem irányulhat semmiféle jogellenes vagy erkölcstelen teljesítésre.⁹⁷ Egyértelműen magánjogi jelleget képviselnek azon előírások is a büntetőjogi közvetítés területén, hogy a felek végül létrejött megállapodásában vállalt kötelezettségeknek teljes mértékben meg kell felelniük a hatályos és érvényben lévő jogszabályoknak, egyszersmind ésszerűnek kell

⁹⁵ Szűcs Zoltán szellemes érvelése az ártatlanság véelméről: SZÜCS ZOLTÁN: A mediációs eljárás jelentősége a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely (DJM)* 2008/1. (Különszám), 12. In http://www.law.klte.hu/jogimuhely/02_hun_index.htm. (A kutatás ideje: 2010. november 16.)

⁹⁶ Opóczy László gondolja végig az írásában az alapelvek érvényesülését: OPÓCZY LÁSZLÓ: A büntetőügyekben alkalmazható mediáció lehetséges helye az igazságszolgáltatás rendszerében. *Pártfogók* 2005/24, 53.

⁹⁷ Könyvismertetésében Gilányi Eszter nyomatékosítja a korlátozhatatlanságot: GILÁNYI ESZTER: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában – Barabás Andrea Tünde könyvéről: *Jogirodalom és jogélet. Jogtudományi Közlemények* 2006/5, 195.

lenniük, és nem ütközhetnek jó erkölcsbe; hiszen a magánjogi szerződési szabadság sem érvényesülhet maradéktalanul és korlátlanul. Magának az írásbeli megállapodásnak is arányosnak kell lennie, különben sérül az igazságosság követelménye.

Mint láttuk, a közvetítés során is érvényesül, hogy a büntetőjog csak végső eszköz (*ultima ratio*) kiegészítő és tartalékjellegű (*subsidiaritas*); hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, mindenkit megillet az ártatlanság véelme és a bírósághoz fordulás joga, ezen belül a jog a tisztességes eljáráshoz és a jogorvoslathoz; hogy a megkülönböztetés vagy mérlegelés (*discretio*) alapján álló hasznosság, alkalmasság vagy célszerűség (*opportunitas*) elve teremtő feszültségben áll törvényesség (*legalitas*) elvével; illetve hogy az önvádra kötelezés és a kétszeres értékelés tilos (*ne bis in idem*), kétség esetén pedig mindig szigorúan a terhelt javára kell döntenie (*in dubio pro reo*). A büntetőjogi közvetítésnek tehát olyan sajátosságai vannak, amelyek ezen eljárást kötik össze a leginkább az erkölcsi meghatározottságú és közösségi párbeszédelmélettel: ilyen sajátosságok az ember egész személyiségét mozgásba hozó jelleg, a közösség és a háttérhagyományok általi meghatározottság, illetve a rendkívül szoros kapcsolat a különböző erkölcsi vonatkozásokkal.